

ANTROPONIM (INSONLAR ISMI) KOMPONENTLI MAQOLLARNING LINGVOMADANIY XUSUSIYATLARI

Termiz davlat pedagogika instituti

Tillar fakulteti 4-bosqich talabasi

Ergasheva Laylo

layloe416@gmail.com

Termiz davlat pedagogika instituti

Tillar fakulteti

Gumanitar yo‘nalishlarda

chet tillar kafedrası o‘qituvchisi

Mirzayeva Feruza

Feruzamirzayeva1983@gmail.com

Annotatsiya. Ushbu maqolada antroponimlar, ya'ni insonlarga beriladigan nomlarning lingvistik, semantik va funksional xususiyatlari keng qamrovda tahlil qilinadi. Tadqiqotda antroponimlarning kelib chiqish manbalari, ularning tarixiy, madaniy, ijtimoiy va psixologik omillar ta'sirida shakllanish jarayoni yoritilgan. Shuningdek, antroponimlarning strukturaviy tuzilishi, semantik turlari hamda til tizimidagi asosiy funksiyalari ilmiy asosda izohlanadi. Maqolada antroponimlarning milliy madaniyat va identitetni ifodalashdagi o'rni, shuningdek, globalizatsiya sharoitida yuzaga kelayotgan zamonaviy nomlash tendensiyalari ham ko'rib chiqilgan. Tadqiqot natijalari antroponimika sohasidagi nazariy qarashlarni chuqurlashtirish va ushbu yo'nalishda olib boriladigan ilmiy izlanishlar uchun muhim manba bo'lib xizmat qiladi.

Kalit so'zlar: antroponim, onomastika, shaxs ismi, semantika, lingvistik tahlil, nomlash tizimi, madaniy omillar, ijtimoiy omillar, identitet, globalizatsiya, antroponimika

Аннотация. В данной статье всесторонне рассматриваются антропонимы, то есть имена людей, с точки зрения их лингвистических, семантических и функциональных особенностей. В исследовании анализируются источники

происхождения антропонимов, а также процессы их формирования под влиянием исторических, культурных, социальных и психологических факторов. Особое внимание уделяется структурной организации антропонимов, их семантической классификации и основным функциям в языковой системе. Кроме того, в статье освещается роль антропонимов в отражении национальной культуры и идентичности, а также рассматриваются современные тенденции именования в условиях глобализации. Полученные результаты способствуют углублению теоретических представлений в области антропонимики и могут служить основой для дальнейших научных исследований.

Ключевые слова: антропоним, ономастика, личное имя, семантика, лингвистический анализ, система именования, культурные факторы, социальные факторы, идентичность, глобализация, антропонимика

Annotation. This article provides a comprehensive analysis of anthroponyms, i.e., personal names, focusing on their linguistic, semantic, and functional characteristics. The study examines the origins of anthroponyms and explores the processes of their formation under the influence of historical, cultural, social, and psychological factors. Particular attention is paid to the structural organization of anthroponyms, their semantic classification, and their main functions within the language system. Furthermore, the article highlights the role of anthroponyms in expressing national culture and identity, as well as discusses modern naming trends in the context of globalization. The findings contribute to the development of theoretical perspectives in anthroponymy and may serve as a valuable resource for further research in this field.

Keywords: anthroponym, onomastics, personal name, semantics, linguistic analysis, naming system, cultural factors, social factors, identity, globalization, anthroponymy

Antroponimlar til tizimining eng murakkab va ko‘p qatlamli birliklaridan biri sifatida insoniyat tafakkuri, madaniyati va ijtimoiy hayotining muhim komponenti hisoblanadi. Ular oddiy nominativ birlik sifatida emas, balki murakkab semiotik tizimning elementi sifatida qaraladi. Zamonaviy tilshunoslikda antroponimlarga nisbatan yondashuvlar

kengayib, ular faqatgina nomlash vositasi emas, balki kommunikativ, pragmatik va madaniy fenomen sifatida talqin etilmoqda.

Antroponimlarning lingvistik tabiati ularning referensial va konnotativ xususiyatlari bilan belgilanadi. Referensial jihatdan ular muayyan individni identifikatsiya qilish vazifasini bajaradi, biroq konnotativ jihatdan ular ko‘plab qo‘shimcha semantik yuklamalarni ham o‘zida mujassam etadi. Bu esa antroponimlarni oddiy leksik birliklardan farqlaydi. Ismlar ko‘pincha tarixiy shaxslar, diniy qadriyatlar yoki ijtimoiy ideallar bilan bog‘liq bo‘lib, ularning semantik maydoni keng va ko‘p qatlamlidir.

Antroponimlarning shakllanishi ko‘p omilli jarayon bo‘lib, u tarixiy evolyutsiya, madaniy an‘analar, ijtimoiy tuzilma va individual psixologik omillar bilan uzviy bog‘liqdir. Qadimgi davrlarda nomlash jarayoni asosan tabiat hodisalari, hayvonot olami yoki insonning jismoniy xususiyatlariga asoslangan bo‘lsa, keyingi bosqichlarda diniy va ideologik omillar ustunlik qila boshlagan. Ayniqsa, diniy matnlar va muqaddas shaxslar nomlari asosida shakllangan antroponimlar ko‘plab tillarda keng tarqalgan.

Madaniy omillar antroponimlarning semantik tuzilishida muhim rol o‘ynaydi. Har bir xalqning nomlash an‘analari uning tarixiy xotirasi, qadriyatlari va dunyoqarashini aks ettiradi. Shu sababli antroponimlar milliy identitetning muhim ko‘rsatkichlaridan biri sifatida qaraladi. Masalan, ayrim jamiyatlarda ism tanlash jarayoni qat‘iy an‘analar asosida amalga oshirilsa, boshqalarida individual erkinlik ustunlik qiladi.

Strukturaviy jihatdan antroponimlar turli shakllarga ega bo‘lishi mumkin. Ular sodda, murakkab va kompozitsion birliklar ko‘rinishida namoyon bo‘ladi. Ba‘zi antroponimlar affiksatsiya yoki kompozitsiya orqali hosil qilinadi, bu esa tilning morfologik imkoniyatlarini namoyon etadi. Shuningdek, familiyalar va patronimik birliklar antroponimik tizimning muhim komponentlari hisoblanadi.

Semantik jihatdan antroponimlarni bir necha guruhlarga ajratish mumkin. Deskriptiv antroponimlar shaxsning muayyan xususiyatlarini ifodalasa, teoforik antroponimlar diniy yoki ilohiy tushunchalar bilan bog‘liq bo‘ladi. Toponimik asosli antroponimlar esa geografik nomlardan kelib chiqqan bo‘lib, ular shaxsning kelib chiqishi yoki yashash

joyini aks ettiradi. Patronimik antroponimlar esa nasl va avlod bilan bog‘liq semantikani ifodalaydi.

Antroponimlarning funksional jihatlari ham ko‘p qirrali hisoblanadi. Ularning asosiy vazifasi identifikatsiya bo‘lsa-da, ular ijtimoiy, pragmatik va estetik funksiyalarni ham bajaradi. Ijtimoiy jihatdan ism orqali shaxsning milliy, diniy yoki ijtimoiy mansubligi aniqlanishi mumkin. Pragmatik jihatdan esa antroponimlarning qo‘llanishi kommunikativ vaziyatga bog‘liq bo‘lib, turli kontekstlarda turlicha ma‘no kasb etadi. Estetik jihatdan esa antroponimlar, ayniqsa, badiiy matnlarda muhim stilistik vosita sifatida xizmat qiladi.

Zamonaviy davrda globalizatsiya jarayoni antroponimlar tizimiga sezilarli ta‘sir ko‘rsatmoqda. Xalqaro madaniy aloqalarning kengayishi natijasida ko‘plab tillarda chet el ismlarining kirib kelishi kuzatilmoqda. Shu bilan birga, milliy o‘zlikni saqlashga intilish natijasida an‘anaviy ismlarga bo‘lgan qiziqish ham ortib bormoqda. Bu esa antroponimik tizimning dinamik va o‘zgaruvchan tabiatini ko‘rsatadi.

Antroponimlarni o‘rganishda zamonaviy lingvistik yondashuvlar — kognitiv, pragmatik va diskursiv tahlil metodlari keng qo‘llanilmoqda. Kognitiv yondashuv antroponimlarni inson tafakkurining mahsuli sifatida o‘rganib, ularning konseptual mazmunini tahlil qiladi. Pragmatik yondashuv esa ularning kommunikativ jarayondagi rolini aniqlashga qaratilgan. Diskursiv tahlil esa antroponimlarning matn va nutqdagi funksional yuklamasini o‘rganadi.

Shu tariqa, antroponimlar til tizimining muhim elementi sifatida nafaqat lingvistik, balki madaniy va ijtimoiy fenomen sifatida ham katta ilmiy ahamiyatga ega. Ularning chuqur o‘rganilishi insoniyatning madaniy merosi va tafakkurini anglashda muhim manba bo‘lib xizmat qiladi.

XULOSA

Antroponimlar insonni nomlash tizimi sifatida tilshunoslikda muhim o‘rin egallaydi va ular orqali jamiyatning madaniy, tarixiy hamda ijtimoiy xususiyatlari aks etadi. Ismlar oddiy nomlash vositasi bo‘lish bilan birga, ma‘lum semantik mazmun va ijtimoiy ahamiyatga ega bo‘ladi. Ularning shakllanishi turli omillar ta‘sirida yuzaga kelib, vaqt o‘tishi bilan rivojlanib boradi.

Hozirgi davrda antroponimlar tizimi global jarayonlar ta'sirida o'zgarayotgan bo'lsa-da, milliy qadriyatlar va an'analar asosiy rolni saqlab qolmoqda. Shu jihatdan, antroponimlarni o'rganish til, madaniyat va jamiyat o'rtasidagi bog'liqlikni tushunishda muhim ahamiyat kasb etadi.

References

1. Superanskaya A.V. Obshchaya teoriya imeni sobstvennogo. – Moskva: Nauka, 1973.
2. Podolskaya N.V. Slovar russkoy onomasticheskoy terminologii. – Moskva: Nauka, 1988.
3. Reformatskiy A.A. Vvedeniye v yazykovedeniye. – Moskva: Prosveshcheniye, 2005.
4. Crystal D. A Dictionary of Linguistics and Phonetics. – Oxford: Blackwell, 2008.
5. Algeo J. On Defining the Proper Name. – Gainesville: University of Florida Press, 1973.
6. Anderson J.M. The Grammar of Names. – Oxford: Oxford University Press, 2007.
7. Iskandarov Sh. O'zbek tili onomastikasi. – Toshkent: Fan, 2007.
8. Begmatov E. O'zbek ismlari ma'nosi. – Toshkent: O'zbekiston, 1991.
9. Rahmatullayev Sh. Hozirgi o'zbek adabiy tili. – Toshkent: Universitet, 2006.
10. Mirzaeva, Feruza. “Структурно-семантические характеристики английских и узбекских пословиц с существительными компонентами.” Универсальная индексная библиотека Вестника педагогов нового Узбекистана, vol. 1, no. 11, 30 Nov. 2023, pp. 64–67.
11. Mirzayeva F. "Proverb as an object of linguistic research" World Bulletin of Social Sciences (33), 82-87, 2024.
12. Mirzayeva F. "Contrastive study of proverbs with a hydronom component in English and Uzbek languages" The Peerian Journal (40),36-38, 2025